МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
Історичний факультет
Кафедра історії та етнології України

Борисенківські читання

Збірник тез ІІ Всеукраїнської наукової конференції
м. Київ, 22 листопада 2024 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
Історичний факультет
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА
Факультет історії, бізнес-освіти та права
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
Історичний факультет
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
Факультет історії і міжнародних відносин
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Історичний факультет
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Факультет національної безпеки, права
та міжнародних відносин

ЗБІРНИК ТЕЗ
ІІ Всеукраїнської наукової конференції
«БОРИСЕНКІВСЬКІ ЧИТАННЯ»
22 листопада 2024 року
м. Київ

Київ – 2024

УДК 94(477+100)+37.016:94]:005.745

Б82

«Борисенківські читання»: Збірник тез ІІ Всеукраїнської наукової конференції (Київ, 22 листопада 2024 року). Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. 284 с.

Матеріали конференції містять тези доповідей учасників ІІ Всеукраїнської наукової конференції «Борисенківські читання». Тематика конференції охоплює дослідження з актуальних проблем історії України та етнології, всесвітньої історії та міжнародних відносин, а також методики та методології історії.

Збірник призначений для широкого кола науковців, студентів, аспірантів, викладачів та усіх, хто цікавиться історією.

Рекомендовано до друку Вчено радою історичного факультету імені Михайла Драгоманова (протокол № 5, від 18 грудня 2024 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:
Мелещенко Т.В. – кандидат історичних наук, професорка
Візер С.О. – кандидат історичних наук, доцентка
Телегуз І.О. – кандидат історичних наук, доцентка
Перепелюк О.М. – доктор філософії (історія та археологія), доцентка
Бакка Т.В. – кандидат педагогічних наук, доцентка

Упорядники:
Візер С.О. – кандидат історичних наук, доцентка
Телегуз І.О. – кандидат історичних наук, доцентка

Технічне оформлення:
Похиль С.С.

Рецензенти:
Щербак В.О. – доктор історичних наук, професор
Дробот І.І. – доктор історичних наук, професор

Тези подано в авторській редакції, автори матеріалів несуть відповідальність за подану інформацію, достовірність наведених фактів та посилань у текстах. Точки зору авторів публікацій можуть не збігатися з поглядами редакційної колегії.

© Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2024

ПРОБЛЕМА КОНСОЛІДАЦІЇ ГРОШОВО-МОНЕТНОГО РИНКУ МОСКОВІЇ ТА ГЕТЬМАНЩИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТОЛІТТЯ: РЕФЛЕКСІЇ НА СТУДІЇ ПРОФЕСОРА ВОЛОДИМИРА БОРИСЕНКА

Потильчак Олександр,
доктор історичних наук, професор
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
м. Київ

Анотація. На тлі досліджень професора В.Й. Борисенка, присвячених розвитку ринків і торгівлі Лівобережної України в другій половині XVII ст., розглядаються невдалі спроби уряду Московії вилучити з обігу в Гетьманщині іноземні гроші шляхом запровадження в обіг перекарбованих на рублі та контромаркованих талярів – «єфимків», мідних полтин, копійок, а згодом – схожих за номіналом, оформленням і ваговою нормою путивльських і севських чехів. Прототипом останніх стали звичні для українського населення та популярні на ринку польсько-литовські срібні «півтораки».

Ключові слова: Володимир Борисенко, Гетьманщина, грошовий ринок, єфимки, копійка, півторак, полтина, путивльські чехи, севські чехи, таляри.

Серед проблем соціально-економічної історії лівобережної Гетьманщини та Слобожанщини другої половини XVII ст., що стали предметом досліджень професора Володимира Борисенка, особливий інтерес вченого привертали нез'ясовані на той час, глибокі за змістом, складні за природою та суперечливі за наслідками історико-економічні процеси поглиблення товарно-грошових відносин. Властиво, що виписуючи контури досліджуваної проблеми в безальтернативній для історичної науки того часу парадигмі марксистського класово-формаційного підходу, автор показував реальні процеси поступового розвитку внутрішнього ринку Лівобережної України, його зв'язку з іншими українськими землями та сусідніми державами, що не надто корелювалося з заідеологізованою концепцією радянської історіографії про «поступову консолідацію місцевого ринку в загальноросійський» [4, с. 132-164].

Ключовим маркером реального стану торгівельних зав'язків Гетьманщини та Московського царства у 1650-1680-х рр. є характеристика тодішнього українського монетного ринку, що в основному забезпечувався широкою лінійкою номіналів польсько-литовських та іноземних монет. На думку Миколи Котляра московські срібні копійки посідали на українському монетному ринку Лівобережжя та Подніпров'я дуже помітне, проте тільки четверте місце після

монет Речі Посполитої, Королівства Швеції та Бранденбурзько-Прусської держави [8, с. 120].

Політична інкорпорація Війська Запорозького в Московське царство після 1654 р. актуалізувала для московитів завдання об'єднання грошового ринку їх держави з Гетьманщиною. Зробити це було непросто, адже відкритий, європеїзований монетний ринок українських земель надто сильно контрастував з ізольованим та обмеженим одним єдиним номіналом – срібною копійкою, грошовим ринком Московського царства. Утім кроки в цьому напрямку робилися практично відразу після підписання Березневих статей 1654 р.

Першою такою спробою стала грошова реформа 1654-1655 рр. За версією радянського нумізмата Івана Спаського уряд царя Олексія Михайловича задумував цю реформу не лише як спосіб поліпшити складне фінансове становище воюючої держави, але й як спробу створити монетну систему яка б, принаймні частково, об'єднала український та московський грошові ринки. Відтак, шляхом перекарбування західноєвропейських талярів у рублі, а наступного року контрмаркування талярових монет («єфимків») штемпелями московських копійок з датою «1655» «[…] було зроблено спробу створити російську велику срібну монету європейського типу, прийнятну як для власне російського обігу, так і для обігу щойно «возз'єднаної» (*лапки наші – О.П.*) з Росією України, для якої таляр був традиційною платіжною одиницею […]» [13, с. 4]. Об'єктивно цей крок був просто таки приречений на неуспіх, адже вагова норма західноєвропейських талярів дорівнювала всього лише 64-м московським копійкам, що апріорі робило перекарбований з таляра рубль неповноцінною, кредитною монетою. Те ж можна сказати й про викарбувані на збитих та розрубаних учетверо талярах напівполтини («чвертки»). При номіналі в 1/4 рубля (25 копійок) їх фактична вагова норма відповідала всього 15-ти срібним копійкам. За даними І. Спаського тільки протягом першого місяця карбування на напівполтини було перероблено близько 40,000 талярів [13, с. 4]. Також у ході реформи спробували карбувати з міді полтинники («мідні єфимки»), алтини (*3 копійки – О.П.*) та грошовики (*4 деньги – О.П.*) [13, с. 1-2].

Московський уряд у 1655-1658 рр. сплачував єфимками, мідними полтинами, алтинами та срібними копійками платню своїм «начальним і служилим людям» розквартированим у полкових і сотенних містах і містечках Гетьманщини. Цим каналом срібні номінали вливалися в місцевий грошовий ринок, який не відрізняв єфимки від звичайних європейських талярів, адже головними критеріями якості цієї монети були її проба та вага. Склад українських скарбів кінця XVII – початку XVIII ст. показує, що єфимки «з

ознакою» знаходилися в обігу в Гетьманщині та на Правобережжі навіть після їх заборони як платіжного засобу в Московському царстві у 1659 р. [8, с. 123].

Для забезпечення внутрішньої роздрібної торгівлі дрібною монетою уряд Московії восени 1655 р. вирішив розпочати масову емісію мідної дротової копійки, що за вагою, оформленням і технікою карбування була аналогічною срібній. Ареал її обігу обмежувався європейською частиною царства та охоплював інкорпоровані українські території [9, с. 203]. Свого часу М. Котляр аналізуючи скарби з мідними московськими монетами другої половини XVII ст. з'ясував, що більшість цих тезаврацій локалізуються в межах Києва та його околиць, що було викликано потребою досить розвиненої роздрібної торгівлі Києва у найдрібнішій розмінній монеті, якою була мідна копійка [8, с. 128]. Проте більшість суб'єктів українського грошового ринку навіть роздрібні торгівельні оборудки воліла здійснювати в дрібній білонній монеті Речі Посполитої, Бранденбурзько-Прусської держави, східнобалтійських володінь Швеції та в срібній московській копійці.

Спроби запровадження в обіг Гетьманщини мідних монет різних номіналів завершились для Москви ще більшим фіаско, аніж експерименти з перекарбуванням і контрамаркуванням талярів. Наприклад, мідні полтинники київські козаки, міщани та «торгові люди» взагалі відмовлялися брати в плату за товари та послуги [3, с. 183-184]. Як видно з джерел, наприкінці 1650-х рр. український грошово-монетний ринок не сприймав мідні гроші за легітимний засіб платежу. Зрештою, у червні 1663 р. мідні копійки були вилучені з обігу та протягом наступного місяця викуповувались казною в населення по курсу 100 мідних копійок за 1 срібну [9, с. 204].

На початку 1660-х рр. грошовий ринок українських земель обох сторін Дніпра залишався консолідованим на основі польсько-литовської та західноєвропейської монети, а московські гроші виглядали на цьому тлі тільки доволі значною фракцією.

Друга спроба консолідувати монетний ринок Лівобережної України в свою грошову систему була здійснена московітами за ініціативи гетьмана Івана Самойловича у 1675-1676 рр. Цього разу ставку зробили на карбування монети, схожої за оформленням, ваговою нормою та лігатурним сплавом на польсько-литовський півторагрошовик. Білонні «півтораки» та драйпелькери, яких в Україні називали «чехами», були наймасовішою монетою місцевого грошового ринку. Відтак, за влучною характеристикою білоруського нумізмата Валентина Рябцевича «[…] імітаційним характером наміченого карбування передбачалося полегшити проникнення російської монети в Малоросію та Сіверську землю […]» [10, с. 34].

Вже під час планування емісії з'ясувалося, що український гетьман і московський цар по різному бачили перспективи участі нового чеха в грошовому обігу. Зокрема, І. Самойлович виступав за вільний та широкий обіг цієї монети не лише в Гетьманщині, але й «на Москві», вбачаючи в цьому вагомий чинник популярності монети в українських землях [1, с. 170]. Проте позиція гетьмана не була сприйнята в Москві, котра не збиралася робити карбовані за польсько-литовським зразком нові чехи з легендами латиницею загальнодержавною монетою. Олексій Михайлович та його уряд сподівалися забезпечити новою монетою виплату «кормових грошей» московським військам, що перебували в містах Гетьманщини та не бажали розширювати ареал обігу чехів московського карбування на інші території царства поза Україною [1, с. 171]. Тобто, у версії московітів нова монета мала бути питомо регіональною.

Деталі спроби розпочати карбування білонних чехів з іменем царя Олексія Михайловича та гербом Московського царства не є предметом нашого розгляду та доволі докладно з'ясовані у працях попередників [10; 14]. Ми ж обмежимось констатацією, що упродовж березня 1674-го – січня 1676 рр. за указами царя проводилась підготовка емітаційної емісії чехів. Місцем «чехової справи» спочатку визначали Москву, згодом Курськ, і нарешті прикордонний з Гетьманщиною Путивль. Цар остаточно та беззастережно затвердив статус монети як регіональної для Гетьманщини та Сіверщини. Урядовцями Малоросійського та Великої Казни приказів було розроблено проєкт монети вражаюче схожої на її польсько-литовський прототип, розраховано монетну стопу, визначено метрологічні параметри нових чехів і запропоновано кілька варіантів розрахунків проби лігатурного сплаву (від білонного до фактично мідного з невеликою домішкою срібла). Майстрів-монетників для виконання робіт мали відрядити з Москви. Звідти ж мало надійти й вальцювальне обладнання для монетного виробництва, срібло та мідь для виготовлення лігатурного сплаву [10, с. 35-45].

Проте до реального виробництва «путивльських чехів» справа не дійшла. 29 січня 1676 р. помер цар Олексій Михайлович, а 14 лютого того ж року відповідальний за «чехову справу» боярин і воєвода білгородський Григорій Ромодановський отримав указ нового царя Федора Олексійовича відкласти її «чекати надалі указу» [5, с. 46].

Утім гетьман І. Самойлович не полишив зусиль все ж реалізувати свою ініціативу про карбування «чехової монети» в Путивлі. 22 лютого 1677 р. гетьманські посланці – генеральний суддя Іван Домонтов та генеральний писар Сава Прокопів передали через Малоросійський приказ новому цареві гетьманського листа, у якому той серед іншого прохав, аби «[…] царська

величність указали в Путивлі робити чехи відповідно колишнього указу батька нашого […]» [2, ст. 80, 85]. Федір Олексійович розглянув пропозиції І. Самойловича та грамотою від 29 березня 1677 р. повідомив гетьмана про свою царську волю розпочати виробництво чехів у Путивлі під наглядом тамтешнього воєводи Федора Хрущова [2, ст. 86].

5 квітня 1677 р. з'явився царський указ «[…] в Путивлі робити чехи […]» які б за вагою, товщиною та діаметром відповідали «[…] старим польським чехам, і снасті чехової справи 5 місць і зразок, які чехи робити, послати до Путивля […]». Цим же указом було встановлено пробу срібла в монеті в 1/3 лігатурного сплаву, а обсяг майбутньої емісії обмежено 100 пудами лігатурного сплаву з яких при стопі 384 чехи з фунта сплаву та середній вазі монети – 1,04 гр. мало бути виготовлено 1,536,000 монет на суму 15,360 рублів сріблом. Прибуток казни від вальцювання путивльських чехів прорахували в сумі 5,940 рублів [5, с. 46-48].

24 серпня 1677 р. з'явився указ московського царя путивльському воєводі «Про облаштування двору для биття чехової монети, яка, за проханням гетьмана Самойловича, покладається на платню ратним людям в Малоросії». Із документа дізнаємось, що український гетьман був готовий власним коштом закупити срібло та мідь для виготовлення лігатурного сплаву, сплатити роботу монетного майстра та відрядити до Путивля свою довірену особу для нагляду за роботами та витратами монетного металу [2, ст. 277]. Федір Олексійович «[…] пожалував гетьману чехи робити в Путивлі […]», надіслав тамтешньому воєводі технічне обладнання для карбування та графічні рисунки аверсу та реверсу монети. Одночасно московський цар наказував Ф. Хрущову облаштувати в Путивлі поблизу воєводського дворища монетний двір, де поставити охорону, а після початку карбування монет путивльський воєвода мав надіслати цареві 20 чехів «для зразка» [2, ст. 278-279].

За указом царя «чехова справа» мала бути застережена від крадіжок і розголошення, а всі її деталі були утаємничені та регулярно доповідалися в Москву. Це й не дивно, адже йшлося фактично про карбування наслідувань популярних на грошовому ринку монет сусідньої держави, відносини з якою були непростими. А гірша монетна стопа путивльських чехів у порівнянні з польсько-литовськими півтораками робила перші по факту фальшивими монетами. Саме тому вже 28 серпня 1677 р. за вказівкою царя дяк Малоросійського приказу Омелян Українцев підготував царський указ путивльському воєводі тримати у таємниці грамоту про «чехову справу», а в разі буде воля царя і він залишить Путивль, то має повернути грамоту до Малоросійського приказу [2, ст. 279-280].

Дізнавшись про позитивне рішення карбувати у Путивлі нову монету для Малоросії гетьман І. Самойлович 7 листопада 1677 р. пише Федору Олексійовичу чолобитну, дякує цареві за це рішення та підтверджує свою готовність забезпечити виробництво чехів монетним сплавом з таким розрахунком «[…] щоб тих чехів, що не є до весни зробилося […]» [2, ст. 356-357, 358].

Здавалося, що вже нічого не зможе завадити розпочати карбування в Путивлі нових чехів. Тим більше несподіваним стало рішення царя Федора Олексійовича припинити всі роботи з організації монетного двору. 15 листопада 1677 р. з Приказу великої казни надійшло розпорядження про термінове повернення до Москви раніше привезеного в Путивль обладнання монетарні, що його путивльський воєвода невідкладно виконав. При цьому гетьмана навіть не повідомили про припинення проєкту «путивльського чеха» та повернення обладнання для його виробництва до Москви [10, с. 49].

Документів, які б проливали світло на причини цього рішення царського уряду ми не знаємо. Припускаємо, що в умовах триваючої війни з Османською імперією та Кримським ханом особливо важливим для Москви було зберегти нормальні стосунки з Річчю Посполитою. Натомість розголос про карбування в Путивлі монет, які за метрологічними показниками, номіналом та оформленням дуже вже нагадували польсько-литовські півтораки, міг на той момент зашкодити зовнішньополітичним інтересам Московії.

Після підписання у 1686 р. «Вічного миру» між Московією та Річчю Посполитою міжнародно-політична ситуація змінилася. Хворобливий молодий цар Федір Олексійович на той час вже помер, а московський престол посіли зовсім юні його брати – Петро та Іван Олексійовичі. Регентшою при неповнолітніх братах стала старша сестра царівна Софія Олексіївна. За умовами миру з Річчю Посполитою Московське царство зобов'язувалося долучитися до антитурецької коаліції європейських держав та найближчим часом організувати похід у Крим. Звісно ж, це потребувало чималих коштів, зокрема й для виплати старшині, козакам і російським «служилим та ратним людям».

Цього разу Москва не забарилася з рішенням та вирішила реанімувати «чехову справу». Ось лише місцем карбування монети було обрано не Путивль, а інше прикордонне з Гетьманщиною місто – Севськ.

11 червня 1686 р. севський воєвода Леонтій Нєплюєв отримав царську грамоту з указом розпочати виробництво чехів за зразком старих польсько-литовських півтораків. При цьому якісні та вагові показники монети, що її планували виготовляти, були значно гіршими не тільки за показники монети-прототипу, але й за показники чеха проєкту 1677 р. При номінальній вартості в

4 деньги вага монети мала становити 0,82 г, а співвідношення міді та срібла в лігатурному сплаві – 3/1, що відповідало IV лотовій пробі. Чехову монету Л. Нєплюєв мав робити швидко, зберігаючи конспіративний характер цього виробництва. Опис зразка севського чеха свідчить, що за основу ескізу цієї монети було взято попередній проєкт путивльського чеха. Відмінності полягали в гербі та легенді аверсу, де помістили двоголового орла увінчаного трьома коронами з титулатурою латиницею юних царів Петра та Івана Олексійовичів. На реверсі рік карбування зазначався вже цифрами «1686» [10, с. 54-55].

Протягом червня-серпня 1686 р. в Севську тривала інтенсивна підготовка до випуску чехової монети. Нарешті про підготовку емісії повідомили гетьмана І. Самойловича, якому доручили «[…] учинити своє старання, щоб та монета в малоросійських містах і в Польщі ходила без всякого браку та прекословія […]». Прибулі в Севськ московські майстри виготовили п’ять станків для валюцювання монет. Чотири з них виявилися непридатними для роботи, а на валах п’ятого Я. Гранковський вирізав штемпелі чехів та станом на 19 вересня 1686 р. виготовив першу партію із 531 монети. Проте вальцверк швидко вийшов з ладу – давалися взнаки відсутність необхідних технічних знань і досвіду. На кінець жовтня майстри знову виготовили два вальцювальні верстати. Цього разу обидва виявилися вдалими, а вирізаними для них штемпелями лише за 9 годин роботи 28 жовтня 1686 р. вдалося виготовити 13,500 монет [10, с. 60].

Вже наступного дня за наказом воєводи у Севську оголосили царський указ про запровадження в обіг нового чеха місцевого виробництва. Згідно монаршої волі населення мало «[…] товари купувати та продавати на ті чехи як і за срібні гроші та старі польські чехи, без усякої наддачі та убутку рівно. І нині з государевої казни того нового діла чехи ратним людям даються […]» [10, с. 60].

У кінці жовтня – на початку листопада 1686 р. невелику партію севських чехів доволі успішно реалізували на ринку в Стародубі, придбавши на 6 рублів чехами «хлібних припасів» [10, с. 61]. 2 листопада 1686 р. воєвода Л. Нєплюєв відрядив кількох севчан до Ромен зі значно більшою сумою в 30,000 чехів і наказом – скуповувати на ці гроші високопробне срібло в талерах. Гетьман І. Самойлович супроводив цю оборудку своєю вказівкою роменському полковнику – брати цю монету в усі платежі.

Ці пробні локальні інтервенції порівняно невеликих обсягів нової монети на місцеві ринки Гетьманщини та Сіверщини створили ілюзію, що «чехи брати з радістю будуть, як добру монету, повсюди». Як наслідок, 21 листопада 1686 р. севському воєводі було надіслано царську грамоту з вказівкою «робити чехи з поспішністю без зупинки». Відтак, монетарня в Севську продовжила масово

карбувати чехи для виплати стрільцям і реєстровим козакам – учасникам запланованого на весну 1687 р. походу на Крим.

Проте, короткий період «знайомства» грошово-монетного ринку українських та білоруських земель з севським чехом завершився розчаруванням у новій монеті. Основною причиною цього стала низька якість її лігатурного сплаву. Вміст срібла в лігатурному сплаві «севського чеха» виявився меншим навіть у порівнянні з низькопробними півтораками, що карбувалися в період королювання Яна II Казимира. Реакція ринку не забарилася. У 19-му пункті «Коломацьких статей» нового гетьмана Івана Мазепи від 25 липня 1687 р. йшлося про відмову козаків і міщан брати ці гроші в оплату за участь у Кримському поході та в будь-які платежі за товари: «[…] І тих нині чехів як у Кримському поході в полках, так і в Малоросійських містах козаки і міщани не беруть […]». Нового гетьмана та старшину зобов'язали виправити таке становище та під страхом смертної кари примусити козаків і посполитих, «[…] щоб ті чехи ходили звичайно, як інших держав такі ж чехи ходять в Малоросійському краї […]» [11, с. 18-19].

Проте суворі адміністративні заходи не мали належного ефекту. Приказна ізьба повідомляла севського воєводу, що «[…] путивльці та всяких чинів люди приїжджі торгові, за всякі товари і за хліб нових чехів проти срібних грошей і польських чехів у рівності не беруть, і міські многії люди без хліба помирають з голоду, і від того, мовляв, у Путивлі чиниться великий бунт […]» [11, с. 20]

Як видно з царської грамоти Петра та Івана Олексійовичів від 16 вересня 1687 р., севський воєвода Л. Неплюєв перед цим повідомляв уряд про «відміну руського діла чехів». Цим указом царів наказувалось під страхом смертної кари й надалі брати в усі платежі за товари в Гетьманщині та Сіверщині «мідні чехи севського діла», а ось податки та збори в царську казну з цих територій і міст сплачувати виключно срібними копійками, єфімками та «старими польськими жигмунтовими чехами» [11, с. 20].

Отже, неодноразові спроби правителів Московського царства інтегрувати грошово-монетний ринок Гетьманщини та Сіверщини у власну грошову систему в другій половині XVII ст. зазнали повного краху. На той час непереборною причиною, що стояла цьому на заваді був відкритий, європеїзований монетний ринок українських земель, що надто сильно контрастував з ізольованим та обмеженим одним єдиним номіналом – срібною копійкою, грошовим ринком Московського царства.

Спроба царя Олексія Михайловича у 1654-1655 рр. реформувати грошову систему Московського царства за європейським зразком і таким чином інтегрувати грошово-монетний ринок України, зазнала краху з кількох причин, серед яких: значна відмінність монетної стопи та вагової норми срібних талярів

та рахункового срібного російського рубля (співвідношення 0,28/0,48); неготовність українського монетного ринку до сприйняття мідних грошей.

Виключенням були тільки «єфимки з ознакою», які грошовий ринок України сприйняв беззастережно, але не як московські гроші, а як звичні європейські таляри. Проблему для Москви можна було вирішити лише «європеїзувавши» вагову норму тамтешнього рубля до вагової норми західноєвропейського таляра. Але це буде зроблено пізніше грошовою реформою Петра I на початку XVIII ст.

Ми поділяємо думку більшості істориків і нумізматів, які досліджували цю проблему, що основною причиною відмови московських царів від здійснення імітаційної емісії спочатку «путивльського чеха», була важливість для Московії зберігати в умовах війни з Туреччиною та Кримом «нормальні» стосунки з Річчю Посполитою. А відверта імітація чужої монети була б сприйнята як порушення права монетної регалії.

На нашу думку, на відміну з ситуацією з «путивльським чехом», основною причиною швидкого виведення з ринку запровадженого в обіг восени 1686 року «севського чеха» стали не пріоритети зовнішньої політики, а реакція українського та білоруського монетних ринків на «вкидання» в обіг дуже низькопробної, навіть у порівнянні з півтораками Яна II Казимира, монети. Після короткого періоду «знайомства» з європеїзованим монетним ринком українських земель «севський чех» був ним відторгнутий.

Список джерел та літератури

1. Акты, относящиеся к истории южной и западной России, собранные и изданные археографической комиссией. Т. 12. 1675-1676. Санкт-Петербург : Типография братьев Пантелеевых, 1882. 437 ст. 15 с.

2. Акты, относящиеся к истории южной и западной России, собранные и изданные археографической комиссией. Т. 13. 1677-1678. Санкт-Петербург : Типография А. М. Котомина и К°, 1884. 14 766 ст. 18 с.

3. Акты, относящиеся к истории южной и западной России, собранные и изданные археографической комиссией. Т. 15. 1658-1659. Санкт-Петербург: Типография А. Катанского и К°, 1892. X+231+25 с.

4. Борисенко В. Й. Соціально-економічний розвиток Лівобережної України у другій половині XVII ст. Київ : «Наукова думка», 1986. 263 с.

5. Деммени, М.Г. К вопросу о чеканке севских чехов. СПб. : Типография Императорской Академии наук, 1909 г. [2], 51 с.

6. Зайцев В.В. Некоторые вопросы чеканки и обращения севских чехов. *Нумизматика в Историческом музее. Труды Государственного исторического музея*. Вып. 115. Москва, 2001. С. 230-248.

7. Кемист Ю. Севский чех. Кострома: Изд-во «Инфопресс», 2003, 560 с.

8. Котляр М. Ф. Грошовий обіг України доби феодалізму. Київ : Наукова думка, 1971. 176 с.

9. Мельникова А. С. Русские монеты от Ивана Грозного до Петра Великого (история русской денежной системы с 1533 по 1687 год). Москва : Финансы и статистика, 1989. 318 с.

10. Рябцевич В. Н. Российско-«польские» монетные эмиссии эпохи Петра I. Т. 2. Тольятти: «Автовазбанк», «Современник», 1995. 308 с.

11. Сборник указов по монетному и медальному делу в России, помещенных в Полном собрании законов с 1649 по 1881 год / Сост. М. Г. Деммени; Изд-е вел. кн. Георгия Михайловича. Выпуск 1. Санкт-Петербург, 1887. 568 с.

12. Спасский И. Г. Денежное хозяйство Русского государства в середине XVII века и реформы 1654-1663 гг. Археографический ежегодник за 1959 год. Москва : Изд-во АН СССР, 1960.

13. Спасский И. Г. Талеры в русском денежном обращении 1654-1659 гг. Сводный каталог ефимков. Ленинград: Изд-во Государственного Эрмитажа, 1960. 98 с.

14. Спасский И. Г. Русская монетная система. Историко-нумизматический очерк. Ленинград: Аврора, 1970. 256 с.

15. [Zander, Randolph] R.Z. The Sevsk Chekhs of 1686. Journal of the Russian Numismatic Society, No. 24, Autumn 1986, p. 30-42.

УКРАЇНСЬКЕ БАРОКО ЯК ПРОЯВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ДОБУ ГЕТЬМАНЩИНИ

Похиль Світлана,
здобувачка вищої освіти IV курсу бакалаврату
Історичного факультету
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент
Візер Світлана
м. Київ

Анотація. У тезах здійснено спробу проаналізувати українське бароко як культурний феномен, що став виразником національної ідентичності в добу Гетьманщини. Розглянуто вплив архітектурного стилю на формування релігійного та політичного простору тогочасного суспільства.